

EVROPSKO KONVENCIJSKO PRAVO I POLICIJA

mr. sci. Ahmed Bjelopoljak

Pregledni naučni rad

SAŽETAK

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): U državama koje slove za savremene i demokratske ne postoji institucija državne vlasti kao što je policija, koja raspolaže sa tako moćnim i efikasnim sredstvima za zaštitu, ali i mogućnošću primjene sile, kršeći time ljudska prava. Moderne, demokratske države rade na obuci i podizanju svijesti pripadnika policije da moć koju imaju mogu upotrebljavati samo u skladu sa Ustavom i Zakonom, razvijajući istovremeno institucije sistema koje će vršiti punu kontrolu nad zakonitošću rada policije. Evropski sistem ljudskih prava čiju krunu čini Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje: EKLP, Evropska konvencija, Konvencija) se razvila da je nadvladala bilo koji drugi sistem međunarodne zaštite ljudskih prava (*lex specialis*). Moj dugogodišnji rad u policiji su me inspirisala da pokušam približiti problematiku poštivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda pojedinca kroz postupanja policijskih službenika prilikom izvršenja svojih zadataka.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj rada je prikaz Evropskog konvencijskog prava koje razmatra postupanja pripadnika policije sadržanih u Konvenciji i odlukama Evropskog suda za ljudska prava (dalje: Sud, Evropski sud) čija funkcija proizilazi iz osnovnog cilja i pravne prirode Konvencije.

Metodologija / dizajn: U postizanju navedenog cilja osnovni metodološki pristup je teorijska analiza Konvencije i odluka Suda koje se odnose na policiju.

Ograničenja rada / istraživanja: Rad će se ograničiti uglavnom na važnije dijelove i smjernice iz Konvencije koje su relevantne za policiju i Deklaracije o policiji.

Rezultati: Rezultati rada treba da pokažu da policajci nisu sami sebi svrha i zakon nego da su službenici koji provode unutrašnje zakone, ali i značajan dio međunarodnog prava ljudskih prava i da upravo time štite i sebe u ispunjenju svojih zadataka, ali i svoja i prava građana, bez obzira što je ponekad efikasno djelovanje policije uslovljeno narušavanjem i uskraćivanjem prava drugih.

Generalni zaključak: Dužnosti i prakse od kojih se sastoji policijski posao su mnogobrojne i raznovrsne, što zahtijeva od svakog policijskog službenika da razumije unutrašnje i međunarodne standarde ljudskih prava u svakodnevnom postupanju.

Opravdanost istraživanja / rada: Opravdanost ovog rada između ostalog je da podstakne dužnosnike policije, pogotovo one, zadužene za obuku i obrazovanje da razviju i prodube razumijevanje ljudskih prava i putem vlastite obuke.

Ključne riječi: policija, konvencija, sud, ljudska prava

THE EUROPEAN CONVENTION LAW AND THE POLICE

ABSTRACT

Reason for writing and research problem(s): In modern democratic countries, the police is a unique institution of government's authority with powerful and efficient mechanisms for use of force for the protection of the community, which ability at the same time presents a risk of violating human rights. These modern democracies train the members of their police forces to be aware that powers they possess can only be used in accordance with the Constitution and the law. Simultaneously, these countries try to develop institutions within their system of government to oversee the legality of police work. The foundation of the European human rights protection framework is the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter ECHR), which over the years developed into the most dominant among international systems for protection of human rights (*lex specialis*). My extensive experience working in the police force has inspired me to prepare an overview of issues regarding protection of individuals' rights and freedoms through actions of police officers while performing their duties.

Purpose of the paper: The purpose of this paper is to provide an overview of the European law dealing with police work which is based upon the ECHR and the decisions of the European Court of Human Rights (hereinafter ECtHR) which function stems from the purpose and the legal nature of the ECHR.

Methodology/Design: To achieve the stated purpose, this paper will employ the theoretical analysis of the relevant provisions of the ECHR and the decisions of the ECtHR regarding police work.

Research/Paper Limitations: The paper will be mostly limited to more important parts and provisions of the Convention which are relevant to the police work.

Results/Findings: The results of this work should show that police officers serve a purpose greater than themselves and that they are not above the law, but rather they are supposed to enforce the domestic law as well as the international human rights law, and by doing so they protect themselves in the performance of their duties as well as their own rights and those of their fellow citizens, even if this means that the efficiency of the police work will sometimes be impeded.

General conclusions: Police officers' work has many duties and obligations which requires every police officer to understand the domestic and international human rights standards in exercising their everyday duties.

Research/Paper Validity: This paper further intends to stimulate police officers, especially those in charge of training and education, to develop and deepen their understanding of human rights through further training.

Key words: police, convention, court, human rights.

UVOD

Princip vladavine prava se razvio širom slobodnog demokratskog svijeta, a na tom putu nezaobilazni segment je izgradnja sistemske strategije i doktrine u oblasti sigurnosti. Cjelovito uređenje ove oblasti društvenog života je posebno važno u mladim demokratskim i državama tranzicije kakva je i Bosna i Hercegovina, jer bez uređenja ove oblasti na osnovama savremenih pravnih dostignuća ne može se govoriti da je neka država zasnovana na principima vladavine prava, odnosno ne možemo govoriti o demokratskoj državi. Ključnu ulogu u oblasti sigurnosti ima policija¹ čija se uloga razlikuje od drugih subjekata krivično-pravnog sistema kao što su tužilaštvo, sudstvo, tijela izvršenja krivičnopravnih sankcija te državnih i drugih organa koji učestvuju u procesu ostvarivanja krivično-pravnog zahtjeva proizašlog kroz izvršenje krivičnih djela.² Ako govorimo o vladavini prava u jednoj državi onda preduslov da je neka država tako uređena je da osigura javnu sigurnost uz puno poštivanje osnovnih ljudskih prava i sloboda uređenih onako kako je to propisano međunarodnim pravnim standardima (Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija iz 1948 g. i niz drugih dokumenata) te evropski regionalni sistem ljudskih prava čiju krunu čini Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950 g. sa dodatnim protokolima i mehanizmom garancije zaštite prava iz Konvencije, u prvom redu, od Evropskog suda. Neki autori Konvenciju nazivaju i „evropskim ustavom ljudskih prava“³ koja je nadvladala bilo koji drugi sistem međunarodne zaštite ljudskih prava. Na temeljima Konvencije, ali i na osnovu drugih međunarodnih dokumenata, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope je proklamovala i Deklaraciju o policiji. S obzirom da je Bosna i Hercegovina članica Vijeća Evrope i težnje da postane i članica Evropske unije, preuzeta je i obaveza poštivanja ljudskih prava u svim segmentima života, pa i u oblasti sigurnosti. Naravno da je unutrašnje pravo veoma bitno kada je riječ o problematici ljudskih prava, jer se prije svega kroz unutrašnje pravo i pravnu praksu država potpisnica Konvencije, garantuju ili zanemaruju ljudska prava, čiji prvi i nesumnjivo najvažniji segment je policija čije se ponašanje prema javnosti može uzimati kao jedan od najvažnijih pokazatelja stepena demokratije u nekoj državi. Prema mojim saznanjima, tema ljudskih prava i sloboda, sa aspekta Evropskog konvencijskog prava (EKLJP) i odluka ESLJP u postupanju policije nije sistemski, istraživački i sveobuhvatno obrađivana od autora iz BiH, osim, opštih odredbi o ljudskim pravima i policiji bez posebne obrade odredbi EKLJP i odluka ESLJP. Dio obuka u ovoj oblasti postupanja policije u BiH je bio od pripadnika bivših policijskih snaga UN koje su više bile bazirane na „kontrolnoj“ funkciji i policijskih snaga EU i ICITAP (Misija Ministarstva pravde SAD), koji i sada obavlja dio obuke, te

¹ Engleski, police; njemački, polizei ; francuski, police. Etimološki potiče od grčke riječi polis, politea (država, grad).

² Kada govorimo o pravima i dužnostima države proizašle iz obaveza koje nastaju izvršenjem krivičnih djela, a koji je uređen unutar sistema pravnih normi, u stvari govorimo o organizacijskom krivičnom pravu, jer je riječ o krivičnopravnim normama organizacijske prirode. O ovome šire pogledati u : Pavišić, B., (2002)., Uvod u kriminalistiku, Visoka policijska škola Zagreb, str. 10.

³ Paunović, M, Krstić, I: (2001), Povelja o osnovnim pravima u Evropskoj uniji, Arhiv za društvene i pravne nauke, Beograd, str. 555-562.

skromni dio obuke na policijskim akademijama u BiH i neujednačenoj, nedovoljnoj pa i nestručnoj praktičnoj obuci iz oblasti odredbi Evropskog konvencijskog prava i odluka ESLJP u policijskim upravama, policijskim stanicama itd. u kojima se obavlja praktični dio obuke za mlade policijske službenike.

Svi društveni procesi koji su se odvijali u težnji za izgradnjom i razvojem civilnog društva i sa težnjom na zaštiti ljudskih prava imali su svoj odraz i na policijsku organizaciju, čime policija postaje otvoreni sistem na kojeg, nužno, utiču sve društvene promjene. Ukupan odnos i ponašanje policije prema javnosti, odnosno građanima, je jedan od najvažnijih kriterija stepena razvoja demokratije jedne države jer slobodna demokratska društva mnogo očekuju od svoje policije. U tim društvima od policije se traži „ravnoteža“: s jedne strane da osigura poštivanje ljudskih prava, a sa druge da štiti građane i institucije države koristeći svoj monopol legitimne prinude unutar društva, odnosno zakonska ovlaštenja koje su joj dale vlade u ime cijelog naroda. Takvo djelovanje policije povlači za sobom sigurnosne rizike u svakoj intervenciji što od nje iziskuje da njene intervencije ne smiju biti voluntarističke i šablonske. Monopol policije na legitimnu prinudu i njen ukupni autoritet mogu biti iskorišteni i kao sredstvo zloupotrebe, čak i u demokratskim državama, jer policija svojim djelovanjem može ozbiljno da naruši slobode građana, više nego što ih uspije zaštititi. Zato je obaveza policije da osigura kvalitetne usluge građanima zasnovanim na principima profesionalnog djelovanja i univerzalnim vrijednostima ljudskih prava i sloboda. Jedno od ključnih rješenja da bi se izbjegle ovakve zamke u policijskom djelovanju su institucionalni nadzor policijskog djelovanja i obrazovanje, odnosno obuka od koje polazi svaka ozbiljna policijska promjena. Također jedno od rješenja je, posebno u državama koje slove za demokratske i savremene, otvaranje i saradnja policije i zajednice (posebno lokalne zajednice), decentralizacija i povećana odgovornost policije.

1. Opća razmatranja o policiji

Svako demokratsko društvo i njeni građani očekuju mnogo od svoje policije: da im ona osigura i poštuje osnovna ljudska prava i slobode i da, kao zvanični izvršni organ države (nosioca sigurnosti) ima ovlaštenja koje su joj predale vlade konkretne države kako bi štitila i narod i institucije te države. Nasuprot tome nedemokratska društva organizuju policiju koja nije u službi njenih građana nego mogu biti sredstvo državne zloupotrebe aktuelnih vladajućih struktura vlasti ili su čak tako organizovana da otvoreno vrši razne zloupotrebe kršeći time osnovna ljudska prava i slobode, koje ponekad znaju biti i vrlo okrutne.

Država kao oficijelni nosilac sigurnosti treba da ima u vidu dvije stvari: 1. da sigurnosni sistem stvoren u prvom redu kroz policiju, ali i kroz sudske postupke, se neće preobratiti u instrument i sredstvo kršenja ljudskih prava njenih građana niti instrument potčinjavanja same vlasti države, nego da policija pri izvršenju svojih zadataka poštuje zagarantovana ljudska prava i slobode, shodno međunarodnim standardima u oblasti sigurnosti, posebno EKLJP i da pri tome poštuje i domaće zakone putem kojih se garantuju ljudska prava i 2. da kod izbora policijskih službenika budu birani oni koji imaju

visoke ljudske kvalitete i da ti izabrani dužnosnici budu dobro obučeni⁴ za izvršenje policijskih zadataka, a posebno njihovi rukovodioci i vodeći kadrovi policijskih agencija. Bez ova dva uslova, kao i uslova uspostave zakonitih i visokih standarda kontrole rada uz poštivanje ljudskih prava i sloboda i neophodnih reformi, niti jedno društvo (država), čak ni kroz dobro uređen demokratski policijski sistem i njegovu kontrolu, neće uspjeti bar reducirati, ako ne može u potpunosti izbjeći, sva moguća zastranjivanja i kršenja ljudskih prava i domaćih zakona.

Policija je nesumnjivo dio vlasti određene države pa je jako bitno da ona razumije sam fenomen vlasti i autoriteta koji ona nužno nosi sa sobom. Vlast uvijek čini određena većina nad manjinom, a suštinsko pitanje je da li ta većina koristi svoju vlast na demokratski način i za poboljšanje stanja i zaštitu u korist manjine ili pak služi da bi obespravila manjinu. Zakoni i nastaju da bi se njima zaštitila manjina od diskriminacije većine i, u tom pogledu, policija koja uglavnom predstavlja većinu, ima posebnu odgovornost u oblasti zaštite osnovnih prava i sloboda. Mudrost postupanja i korištenja ovlaštenja policije je vrlo bitna posebno u nekim njenim aktivnostima gdje nužno dolazi do uskraćivanja određenih prava i sloboda (npr. hapšenje) posebno onih hapšenja koja su zakonita.

Autoritet koji velikim dijelom proizilazi iz vlasti, prati i policiju, koja u svojim postupcima treba maksimalno da izbjegne uticaj vlasti, čime se i sami pripadnici policije pojedinačno brane od tog uticaja, ali ukupno i policija kao sistem-organizacija kojoj pripada, jer policija nije svrha samoj sebi, nego sredstvo za postizanje slobodnog društvenog poretka i sredstvo za uspostavu i zaštitu ljudskih prava.

Najbolji test ispravnog korištenja dužnosti policije, koje ona obavlja, imati će u njenoj sposobnosti da služi uspostavi i zaštiti ljudskih prava i sloboda.

1.1. Funkcija i načini rada policije

Različita društva, odnosno države i njeni građani imaju ponekad drugačija mišljenja o specifičnoj ulozi policije. Javnost demokratskih zemalja to uglavnom vidi kroz dvije osnovne uloge ili osobine policije. Prva je provedba zakona zemlje u kojoj djeluje policija i opća borba na sprečavanju kriminaliteta i uspostavu javnog reda i mira u toj državi. Druga je da policiju javnost tih država često veže za njenu ulogu pružanja pomoći i usluga humanitarnog karaktera i njenih društvenih usluga koje se ponekad sastoje i u izvršenju različitih akcija pomoći u finansijsko-policijskim poslovima, poslovima carinskih organa, imigracijskih i sl.

Ključno pitanje koje se postavlja je koliko policija u izvršenju svojih zadataka, društvenih ili pak socijalnih usluga smije, može i treba biti anagažovana, i drugo pitanje je koliko smije, treba i može prilikom izvršenja svojih zadataka o provođenju zakona matične države, ulaziti u privatnost pojedinca građanina. Gledajući praktično i objektivno moguće granice tih postupanja policije, može se reći da ne postoji precizan „recept“ za

⁴ Pogledati: Spahić, T: (2005), Policijska obuka u Evropi, jedinstvo i raznolikosti, Police Training in Europe, Unity in Diversity, Holzkirchen/Obb, Felix, str.128-158. O obuci će šire biti riječi u dijelu ovog rada o obuci.

to postupanje pa čak i sama rasprava o tome bi vodila zaključku da je to teško odrediti i precizirati kroz zakone i interna pravila postupanja u policijskoj strukturi bilo kojeg nivoa policijske organizacije. Međutim, bez obzira na to, ovdje govorimo o ljudskim pravima i zato se ipak treba osvrnuti na neka pitanja koja mogu poslužiti kao smjernice i preporuke pravilnog i zakonitog postupanja policije uz puno poštivanje ljudskih prava.

Naravno ideal bi bio da svaki građanin pojedinac apsolutno poštuje i vjeruje policiji i svakom njenom pripadniku i da se praktično tako i ponaša pružajući joj svaki vid pomoći u izvršenju njenih zadataka na provođenju zakona. Ma koliko ovo bio ideal, ipak bi svaki pripadnik policije trebao da prilikom postupanja ima u vidu ovaj ideal i da se svaka obuka koja se obavlja za policiju to na neki način provlači kao nešto čemu treba težiti. Zašto postavljam i preporučujem težnju ovoj „idealnoj preporuci“? Razlog tome je da nema policije koja će uvijek i u svim okolnostima uspjeti voditi efikasnu borbu protiv svih oblika kriminaliteta posebno teškog i organizovanog, ako u tome ne sarađuje i nema pomoći građana, te u preventivnom smislu kao jednom od načela policijskog djelovanja.

Preventivnim djelovanjem policija jača svoj ugled.⁵ Preventivno djelovanje policije upotrijebljeno na pravilan način može predstavljati jedan od najefikasnijih načina borbe protiv kriminaliteta, ali i vrlo efikasnu zaštitu ljudskih prava i sloboda prilikom policijskog djelovanja.

Nadzor policije nad nezakonitim ponašanjem pojedinaca polazilo je, prije svega, od tzv. neformalnog nadzora da bi razvojem društva došlo do zakona na kojima je razvijen napredni formalni mehanizam policijskog djelovanja. Što je manje neformalnog nadzora više je formalnog, ali je policijski interes da se razvija neformalni nadzor putem porodice, škole, javnog mnijenja i raznih institucija. Po prirodi stvari neformalni nadzor je više u duhu i u skladu sa načelima ljudskih prava, nego policija koja provodi i nadzire provođenje zakona jer mogućnost kršenja ljudskih prava je tada mnogo veća, često se zasnivajući na filozofiji straha građana od represije policije što je protivno odredbama Deklaracije o ljudskim pravima, a posebno Evropske konvencije. Preventivno djelovanje policije može da se realizuje na tzv. primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou kontrole kriminaliteta i javnog reda i mira.

Primarni nivo predstavlja legalno djelovanje policije sa zadatkom da smanji mogućnost nastanka kriminaliteta ili drugih oblika nezakonitog djelovanja. Aktivnost policije može da bude u raznim oblicima društvenog djelovanja npr. socijalni nivo, zaštita okoliša, nadzor nad prestupnicima i pomoć na njihovoj rehabilitaciji, različiti oblici djelovanja policije na smanjenju tenzija između etničkih grupa i sve to uz što veće poštivanje ljudskih prava.

Sekundarni nivo prevencije čini uobičajeni i građanima najprisutniji i najvidljiviji oblik djelovanja policije. Uglavnom je to patroliranje policije bilo putem tzv. pješačkih patrola ili motornim vozilima i sastoji se u pokrivanju terena sa naglaskom na operativno

⁵ O osobinama policije u demokratskim državama vidjet: Alagić, D: (2004), Policijska kao civilno javno tijelo pod demokratskom kontrolom, Zonex ex libris, Sarajevo-Split, str. 13-14.

interesantna područja u zoni odgovornosti. To također podrazumijeva i mjere opreza i stalnog prisustva na terenu i obavezna spremnost brzog djelovanja u slučaju potrebe.

Konkretno djelovanje policije podrazumijeva „ulazak“ u tercijarnu prevenciju koje se sastoji u preduzimanju mjera na sprečavanju i otkrivanju povratnika u izvršenju nezakonitih radnji i hapšenju izvršilaca određenih vrsta krivičnih djela ili prekršaja i njihovu predaju organima pravosuđa zavisno od vrste i težine nazakonitih radnji.

Treba istaći i vrlo bitan, ako ne i najznačajniji modus ili stil rada policije putem određenih operativnih i obavještajnih saznanja, koja podrazumijevaju niz radnji i propisanih procedura policijskog preventivnog djelovanja, ali još više na otkrivanju izvršilaca nezakonitih radnji, posebno najtežih krivičnih djela organizovanog kriminaliteta, a što bi se moglo odrediti kao dio tercijarnog načina rada kojeg uglavnom izvršavaju određeni dobro obučeni i kvalifikovani pripadnici policije ili pripadnici obavještajnih ili, kako se nekad nazivaju, tajnih službi koji najčešće nisu policijski službenici, ali sa stilom rada vrlo blizak policijskom. S obzirom na sistem organizovanja i stil rada pripadnici ovih struktura policije su manje izloženi direktnoj kontroli institucija države, a posebno javnosti, ali su oni prilikom izvršenja svojih zadataka (obavještajnih), čak i kad djeluju u okvirima zakona, u prilici da ulaze ili dolaze u sukob sa pravom na privatnost i nekim drugim slobodama i pravima pojedinca. Svaka država koja želi biti demokratska i sa vladavinom prava mora učiniti sve da i ovaj oblik policijskog djelovanja bude podveden u zakonske okvire i podložan kontroli odredaba konvencijskog prava i preporuka o ljudskim pravima. Sve suprotno ovome predstavlja nedemokratsko uređenje određene države i nepoštivanje ideala na kojima počiva Evropska konvencija. Raznovrsnost djelovanja policije je tolika da je ona stalno u prilici da kroz izvršenje svojih zadataka, pa čak i kad „miruje“, se susreće sa načelima ljudskih prava, ne samo putem navedenih oblika rada, nego i druge načine, kao npr. kroz represivno djelovanje, gdje je mogućnost susretanja i kršenja ljudskih prava i najveća, a što će biti izloženo u ovom radu.

Sve promjene i protivrječnosti koje nastaju u razvoju društva utiču na dinamiku i način djelovanja policije, potom na opštu sigurnost, a samim tim i na organizaciju policijskog sistema. Kako ukupno društvo istorijskim razvojem postaje slobodnije, obrazovanije i obavještenije, tako raste i svijest i očekivanja pojedinaca i cijelog društva od policije i svih javnih službi određene države. Kad govorimo o policiji onda su zahtjevi ne samo da policija obavlja svoje primarne, na zakonu zasnovane, dužnosti, nego da te dužnosti obavlja sa više osjetljivosti uz poštivanje i razumijevanje potreba dostojanstva i prava pojedinca.⁶

Naravno da policija i njena obaveza provođenja zakona nisu svrha sami sebi, nego je to sredstvo osiguranja jednakosti među ljudima u svim segmentima života i djelovanja, a najniža tačka tog djelovanja je provedba zakona i konvencija o ljudskim pravima. Policajci poštujući propisana ljudska prava štite i sami sebe jer su i oni, shodno EKLJP, zaštićeni u svojim pravima i slobodama. Niz je prava koja ima svaki policajac, a koja ne-

⁶ Šire o vladanju (postupanju) te pravima i dužnosti policije vidjeti u: Kratki vodič kroz Europsku Konvenciju o ljudskim pravima, Vijeće Europe, verzija na Hrvatskom jeziku, Strasbur, 1996, str. 87-97.

maju obični građani. U toj provedbi zakona, policajci se sreću sa nizom problema, kako provesti zakonska ovlaštenja, a istovremeno pri tome poštovati sva zagarantovana ljudska prava svakog pojedinca. Policajcima direktnim izvršiocima zadataka, značajne teškoće mogu izazvati ne stručne i nezakonite naredbe nadređenih starješina i jedan od najosjetljivijih i najtežih zadataka, a to je, upotreba sile.

Policijski sistemi i zakoni koji uređuju te sisteme i konkretna organizacija policije u određenoj državi su rezultat istorijskih okolnosti i različitosti nastanka jedne države.⁷

Ima više međunarodnih i evropskih deklaracija, kodeksa i konvencija koje se bave pitanjima podređenosti.⁸

Na određeni način na sisteme i organizaciju policije jedne države utiču i neki drugi faktori poput kulturne tradicije, socijalne, a posebno pravne tradicije i sve skupa doprinosi stvaranju različitih koncepata policije.

2. Policija i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁹

Kod izvršenja svojih redovnih poslova i zadataka policajci moraju znati da im je primjena zakona matične države prioritet. Međutim policajci bez obzira na specifičnosti zakona svoje države imaju i mnoge zajedničke ili osnovne obaveze koje su manje ili više

⁷ Najbolji primjer ustroja policijskog sistema i načina organizacije policije kao rezultat istorijskih okolnosti nastanka jedne države je Bosna i Hercegovina koja je kao dio međunarodnog sporazuma (Aneks 4. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, poznatim kao Dejtonski mirovni sporazum) dobila novi Ustav prema kojem je Republika Bosna i Hercegovina „nastavila svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država“ (član I/1. Ustava Bosne i Hercegovine). Ovaj Ustav proizveo je potpuno novo uređenje, novi ustavnopravni poredak pa se može reći da je on pravni novum, ali ne samo da je to sam Ustav, nego je novoustrojena država dobila između ostalog, rekao bih i pravni novum nastankom, u ovom trenutku, šesnaest policijskih agencija na svim nivoima vlasti odnosno administrativno-teritorijalnog rasporeda, tj. vertikalnoj i horizontalnoj podjeli nadležnosti, između ostalog, i u policijskoj organizaciji. U praktičnom postupanju ovih policijskih agencija znaju nastati različiti oblici djelovanja u prvom redu u isprepletenoj, često pravno ili politički „nejasnoj“, nadležnosti jer se po istom događaju znaju desiti istovremene reakcije dviju policijskih agencija, pa čak i tužilaštava čija organizacija skoro pa prati policijsku organizaciju. Drugo je pitanje koliko pripadnici svake od šesnaest policijskih agencija u svom postupanju poštuju čitav specijalni ustavni paket individualnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda, ali ovo nije tema ovog rada, ali bi zasigurno mogao biti predmet posebnog istraživanja.

⁸ Većina zakona o unutrašnjim poslovima i nižih pravnih akata svih nivoa organizacije policijskih agencija u Bosni i Hercegovini regulisali su da je potčinjeni policijski službenik dužan izvršiti naređenja ili zakonita naređenja pretpostavljenog starješine (često sa napomenom, osim, ako time ne čini krivično djelo) što zna prouzrokovati mnoge neprecizne i diskutabilne naredbe npr. da li je ovlašteno lice policije dužno izvršiti i naredbu ako time čini prekršaj ili disciplinsku neurednost, a posebno ako se te naredbe izdaju usmenim putem.

⁹ Potpisana u Rimu 1950. godine, a stupila na snagu nakon desete ratifikacije 1953. godine. Danas je ona na vrhu grupe od preko dvije stotine pravnih izvora Vijeća Evrope (skr. VE-a) koji bar dijelom uređuju pitanja prava i sloboda. Popis dostupan na internetskoj stranici: <http://conventions.coe.int>.

iste i u drugim državama. Tu se posebno ističu radnje hapšenja, određivanje pritvora, različite provjere, razgovori i izjave od lica prestupnika. U svim tim radnjama i postupcima policija je u prilici da se sreće sa radnjama koje se dotiču osnovnih ljudskih prava i sloboda iz Konvencije. Cilj mi je da približim i iznesem zajedničke policijske funkcije bez obzira u kojoj državi članici Vijeća Evrope djelovala policija, a koji se tiču ljudskih prava i sloboda sadržanih u Konvenciji zasnovanih i na sudskoj praksi ESLJP. Da bi policija djelovala i izvršavala svoje svakodnevne i odgovorne poslove mora poznavati domaće zakonodavstvo i međunarodne standarde o ljudskim pravima što podrazumijeva da obrazovanje i obuka policije mora sadržavati oba ova segmenta. U Evropskom konvencijskom pravu koja se odnosi na policiju tri su osnovna izvora sudske prakse: prvo je to Komisija za ljudska prava koja u svojoj proceduri donosi odluke o osnovanosti ili ne osnovanosti podnesene aplikacije-prijave, a njene odluke su obavezujuće i konačne, dok Izvještaji Komisije to nisu i oni sadržavaju samo mišljenje, ali mogu biti neka vrsta smjernica u daljem postupanju. Drugi i najvažniji izvor sudske prakse su Presude Evropskog suda za ljudska prava, čije su odluke konačne i obavezujuće za sve članice Vijeća Evrope, a „briga“ za izvršenje presuda Suda je na Ministarskom vijeću Vijeća Evrope. Treći izvor su Odluke Ministarskog vijeća, a to su ustvari predmeti koje je Komisija proglasila prihvatljivim, a koji nisu upućeni na Sud. I odluke ovog vijeća su obavezujuće. Od sva tri iznesena izvora sudske prakse ovaj rad će se baviti samo, ili uglavnom samo, presudama Suda značajnih sa aspekta osnovnih obaveza koje su zajedničke i koje razumiju sve policije država članica Vijeća Evrope.¹⁰

2.1. Neki važni opšti principi u Konvenciji i njenom precedentnom pravu

Evropska Konvencija je nadvladala bilo koji sistem međunarodne zaštite ljudskih prava povećavajući svake godine broj slučajeva pred Sudom i ona garantuje najvažnija građanska i politička prava.¹¹ Prije iznošenja posebnih funkcija policije i relevantnih odredaba Konvencije koje se odnose na policiju iznijet ćemo neka važna načela tj. opšte principe koji pojašnjavaju Konvenciju i njeno precedentno pravo (*lat. jus praecedentiae*).

Konvencija priznaje potrebu rada policije i zaštite svojih država¹² na način kako to određuje države članice uz navođenje ovlaštenja policije radi zaštite države. Ovlaštenja poput hapšenja, uplitanje u privatnost radi prikupljanja dokaza-vršenja uviđaja, upotreba sile su jasno navedeni u Konvenciji. Odredbe Konvencije navode da u slučaju rata ili druge

¹⁰ Primjena Konvencije kroz mehanizam njene implementacije od vremena donošenja – proglašenja 1950 godine, do 01.11.1998 bila je u osnovnoj nadležnosti dva tijela: Evropske komisije za ljudska prava i Evropskog suda za ljudska prava. Od navedenog datuma izmijenjeni tekst Konvencije predviđa djelovanje jedinstvenog Evropskog suda za ljudska prava. Sud je svojom jednoglasnom odlukom od 02.06.2004 g. utvrdio da zahtjev za savjetodavnim mišljenjem nije u njegovoj nadležnosti shodno članu 47. Konvencije.

¹¹ Tako je godišnji broj žalbi Sudu 1990 godine bio veći od ukupnog broja žalbi od vremena osnivanja Suda sve do 1984 godine.

¹² Riječ je o državama članicama Vijeća Evrope. U radu će se koristiti skraćenice: država, države članice, države ugovornice, visoke ugovorne stranke.

društvene pojave kojom se ugrožava opstanak nacije, države ugovornice mogu preduzeti mjere koje znače odstupanje, odnosno derogiranje svojih obaveza iz Konvencije u mjeri u kojoj to zahtijeva situacija i da te mjere nisu u suprotnosti sa obavezama iz međunarodnog prava.

Svi građani (svakom građaninu) države članice, unutar jurisdikcije te države, treba da uživaju prava Konvencije (čl.1. Konvencije).¹³ Član 1. uvodi jedan potpuno novi važan element u međunarodno pravo o ljudskim pravima propisujući da će visoke ugovorne stranke osigurati prava i slobode definisane Konvencijom „svakome pod svojom jurisdikcijom“ naglašavajući time opću prirodu ljudskih prava priznatim Konvencijom tj. minimalnu zaštitu pojedinaca bez obzira na njihovu nacionalnost, vjeroispovijest, rasu itd., ali i stranaca, osoba bez državljanstva i osoba koje nemaju poslovnu sposobnost.¹⁴

Izraz „pod svojom jurisdikcijom“ služi da se uspostavi nužna veza između „svakoga“ i države, a to znači da mora biti fizički moguće za državu da osigura prava koja je donijela. Ovdje nije potrebna uspostava stabilne pravne veze kao što je npr. državljanstvo, prebivalište, nego je dovoljno da država može provoditi svoju vlast u vezi sa pojedincom. Član 14. daje garancije protiv diskriminacije vezano za prava i slobode iz Konvencije i njenim protokolima, ali treba naglasiti da je „diskriminacija“ dozvoljena ukoliko to ima korisnu svrhu. Sud¹⁵ je u presudi zauzeo stav koji je postao sudska praksa, odnosno precedentno pravo u sličnim postupcima gdje se u obzir moraju uzimati različitosti navodeći:

„načelo jednakosti u postupku narušeno je ukoliko pravljenje razlika u postupku nema stvarnog i razumnog opravdanja“;

„član 14 je, slično tome, prekršen kada se jasno ustanovi da ne postoji razuman odnos proporcionalnosti između korištenih sredstava i cilja koji se želio ostvariti“.¹⁶

Shodno navedenom nema povrede čl. 14., ako države članice u svojim zakonima i u postupcima policije, mogu opravdati neke od oblika diskriminacije koja je korisna za maloljetnike, mentalno retardirane osobe i sl. Diskriminacija na rasi bi bila povreda odredbi Konvencije, sa iznimkom koju nalazimo u čl.16. koja dopušta ograničenja političkih aktivnosti stranaca.

¹³ U tekstu rada gdje se navode članovi i stavovi bez oznake pripadnosti odnose se na članove Konvencije.

¹⁴ Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 14038/88, Presuda Evropskog suda za ljudska prava (skr. ECHR: European Court of Human Rights) 1989 g., u kom je Sud jednoglasno odlučio da bi ekstradicija optuženog kako bi se suočio sa smrtnom kaznom u SAD u svim okolnostima bila kršenje čl.3 Konvencije (zabrana nehumanog, ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanje).

¹⁵ Belgijski jezični slučaj-Belgian Linguistic Case, Predst. br. 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64., ECHR 1968..

¹⁶ Naslov originala: Alderson, J, (1992), Human Rights and the Police, Council of Europe Press, Strasbourg. Ljudska prava i policija, (1997), Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str. 25.

Države koje ratificiraju Konvenciju automatski prihvaćaju dvostruku obavezu prema članu 1. Prvo, moraju osigurati da njihovo pravo bude usklađeno s Konvencijom, i drugo sve nove države koje ratificiraju EKLJP moraju reagovati na svaku povredu osnovnih prava i sloboda zaštićenih Konvencijom. Iz ovoga proizilazi da pojam jurisdikcije iz člana 1. nije ograničen na teritorijalnu primjenjivost, nego umjesto toga obuhvaća jurisdikciju države nad pojedincem putem organa vlasti. Djelovanje policije na području prava ljudskih prava je često prisutno kroz član 6. st.2. koji propisuje da se svako ko je okrivljen za krivično djelo smatra nedužnim (presumpcija nedužnosti), sve dok se njegova krivica ne dokaže shodno zakonu. Tokom vođenja predkrivičnog postupka i u fazi istrage policija može, u skladu sa zakonima države članice, preduzimati i radnje hapšenja i pritvora prije suđenja. Osim toga policija i nadležna pravosudna tijela u skladu sa svojim nadležnostima prikupljaju dokaze na dokumentovanju krivičnog djela optuženog i pri tom nužno zalaze u pretpostavljenu nedužnost osumnjičenog.

Ograničenja iz člana 18. nameću neodvojivim načelo proporcionalnosti od neophodnosti, odnosno održavanja ravnoteže između pojedinca i širih interesa demokratskog društva u smislu da ograničenja koja su nametnule države moraju biti „zakonita“ i neophodna za društva koja slove da su demokratska sa ciljem zaštite nacionalne sigurnosti i drugih prava (zdravlje, moral i sl.), ili onih iz članova 8. do 11. koji imaju sličnu strukturu, koja pomaže u održavanju ravnoteže prava pojedinca i širih interesa države,¹⁷ ali ta ograničenja moraju biti srazmjerna sa legitimnim i neophodnim ciljem koji se želi postići.

Sud navodi da se internacija može smatrati da je u skladu sa Konvencijom samo ako je urađena iz krajnje nužde, navodeći i tražeći balans između zaštite institucije demokratije i zaštite ljudskih prava pojedinca, zahtijevajući da pojedinci imaju pravo na tretman prema zahtjevu Konvencije jer je ovo pravo nepromjenjivo. To pravo se ne može zanemariti zbog stvarnog ili sumnje na kriminalno ponašanje pojedinca¹⁸.

Konvencija zahtijeva poštivanje legaliteta i pravila zakona naznačenih u preambuli Konvencije i provlači se kroz sve odredbe dodajući međunarodnu dimenziju ovom zahtjevu da se rad policije sprovodi u skladu sa zakonom, a to znači da svaka aktivnost policije ili nekog drugog državnog tijela mora biti regulisana zakonom koji mora biti kompatibilan sa efektivnim poštivanjem ljudskih prava. Posebno se naglašava da zakon države po kome postupaju policija mora biti dostupan javnosti, da svaki građanin ima indikaciju da je nešto pod određenim okolnostima u skladu sa zakonom i taj zakon mora biti dovoljno precizan kako bi građanin mogao kontrolisati svoje ponašanje sa mogućnošću traženja savjeta ako mu treba ili da snosi posljedice svog ponašanja.¹⁹ Ovakva odredba ne znači da Konvencija zahtijeva da pojedinac unaprijed bude obaviješten da je pod prismotrom ili da se potražuje.

¹⁷ Klass i Others protiv Njemačke, Predst. br.5029/71, ECHR 1978.

¹⁸ Brogan i Others protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 11209/84, ECHR 1988.

¹⁹ Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 6538/74, ECHR 1979.

Konvencija priznaje državama članicama da npr. policije zahtijevaju i imaju u nekim slučajevima diskreciona prava prema pojedincima, a u interesu zaštite prava drugih, ali Konvencija istovremeno zahtijeva i zaštitu protiv zloupotrebe diskrecionih prava koja ograničavaju individualna prava.

EKLJP zahtijeva da pojedinci imaju pristup sudskim savjetima i odlukama. Najveći fokus precedentnih odredbi Konvencije se odnosi na pojašnjenje odredbi sudske zaštite u raznim situacijama.²⁰

Član 17. zabranjuje državama, skupinama i pojedincima djelovanje koje bi bilo usmjereno na uništenje ili ograničenje prava i sloboda priznatih Konvencijom u većoj mjeri nego što se u njoj predviđa. Odredbe čl.17. se odnose na dva glavna tipa slučaja: one, u kojima država tvrdi da su grupe ili pojedinci djelovali suprotno načelima²¹ i one, u kojima skupine ili pojedinci tvrde da je država prekršila svoja ovlaštenja.²²

3. Funkcije policije i Konvencija

3.1. Sloboda i zaštita ljudi sa posebnim osvrtom na hapšenje, ispitivanje i policijski pritvor

Prije prelaska na suštinska pitanja iz ovog dijela rada, želim dati kratki osvrt na pitanje rada policije na kontroli saobraćaja i radnji koje se od policije preduzimaju u tim prilikama kao što su zaustavljanje i pretresi vozila i osoba u njemu. Kontrola javnog saobraćaja spada u osnovna prava i obavezu policije i njenu preventivnu ulogu na sprečavanju i otkrivanju raznih oblika nezakonitog djelovanja pojedinaca. Većina građana matične države, a posebno stranaca koji ulaze ili borave po bilo kom osnovu u konkretnoj državi, prvi dojam i ukupnu sliku o policiji stiču u kontaktima sa pripadnicima policije koji izvršavaju poslove sigurnosti javnog saobraćaja. Taj dojam zna često biti i takav da stvara i ukupnu sliku same države jer policija je sinonim i odraz vlasti države. Zaustavljanje, kontrola, pretresi vozila i osoba su veliki test za policiju i stvaranje slike o njoj i direktno utiče na odnos policije i javnosti. Interesi države na održavanju i zaštiti javnog poretka i sprečavanja i otkrivanja izvršilaca prekršaja i krivičnih djela na neki način traže i od građana saradnju s policijom, a to u mnogome zavisi od poštovanja i povjerenja građana prema policiji.

Ako policija ne stvori povjerenje između sebe i građana, onda se može desiti da prilikom kontrole, zaustavljanja i pretresa nailazi na otpor pojedinaca, a što često može od policije iziskivati upotrebu sile, a time i mogućnost svjesne ili nesvjesne greške policije da naruši i osnovne slobode i prava pojedinaca. Zato policajac koji izvršava zadatke kontrole, pretresanja vozila i lica mora to raditi uz puno poštivanje

²⁰ Pitanja se javljaju po čl. 5 (revizija pritvora), čl.6. (pravo na sud) i čl.13. (pravo na efikasna pravna sredstva prije nego se suoči sa nacionalnim vlastima kada se smatra da je došlo do kršenja Konvencije).

²¹ Lawles protiv Irske, Predst. br. 332/57, EHCR 1961 u kome je Sud stava da se onemogućuje vlade država upuste u bilo kakvu aktivnost kojoj je cilj uništavanje ma kojeg prava i slobode navedene u Konvenciji.

²² Engel i Others protiv Holandije, Predst. br. 5100/71, ECHR 1976.

dostojanstva. U članu 8. sadržane su odredbe koje su značajne za postupanje policije koje daju mogućnost intervencije policije u lične slobode ako je to neophodno, ali to uplitanje policije mora biti srazmjerno sa zakonitim ciljem. Uopštena, neprecizna i nejasna ovlaštenja policije o ulasku u lične slobode nisu dozvoljena, pa se uvijek treba u tim prilikama naći ravnoteža između potreba države i prava građanina pojedinca. Kršenje tog prava pojedinca nastaje kada se zaustavljanje i pretresanje vozila i pojedinaca vrši „rutinski“ bez da ima ikakvih elemenata na sumnju na nezakonito ponašanje pojedinca.²³

Za pripadnike policije koji vrše hapšenje ključni detalj, sa aspekta poštovanja ljudskih prava, je razumijevanje ograničenja iz člana 5. Međunarodno pravo, a posebno Evropsko konvencijsko pravo mnogo pažnje i obaveza stavljaju pred policiju država članica, a samim tim i za javnost država kada je riječ o hapšenju, odnosno lišavanju slobode jer je to najozbiljniji korak policije u izvršenju svojih dužnosti i u prilikama kada se hapšenje izvodi iz nužnosti zato što je sloboda pojedinca osnova svih prava i prednosti civiliziranih društava. Član 5. garantuje pravo na slobodu i sigurnost svake osobe, ali ovo pravilo se može narušiti u hitnim slučajevima. Međutim treba naglasiti da „sama policija po svom nahođenju“ ne može narušavati ovo pravilo, već da ono može biti narušeno samo ako je saglasno članu 15. (derogiranje u vrijeme vanrednog stanja) i „isključivo uzrokovano hitnošću situacije“.²⁴

Kada želimo u kontekstu odredbi Konvencije definisati pojmove „hapšenja“, (lišavanja slobode) i „pritvaranja“, (privođenja) onda se susrećemo sa stavom da pripadnici velikog broja država potpisnica ova dva zadatka svoje dužnosti vide odvojenim i na posebno zasnovanim zakonskim odredbama. Obično pojam „hapšenje“ vezemo za trenutak kada se lice lišava slobode.

Član 5. i njegove garancije primjenjuju se samo u slučajevima lišavanja slobode koja se odnosi na pritvor. Blaže mjere koje preduzima policija izlaze iz ovog okvira, ali ipak mogu biti pokrenuta druga pitanja na osnovu drugih odredbi Konvencije što se može vidjeti u Protokolu br.4. Da bi neka odredba iz Konvencije ili Protokola uz Konvenciju imao „status“ precedentnog zakona (sudske prakse) ona mora biti stav Evropskog suda ili Evropske komisije (do njenog postojanja u mehanizmu implementacije-primjene Konvencije tj. do 01.11.1998. godine).

²³ Primjere sudske prakse o zaustavljanju i pretresanju vozila pogledati u: Naslov originala: Alderson, J. (1992), *Human Rights and the Police*, Council of Europe Press, Strasbourg. Ljudska prava i policija, (1997), Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str.28-29.

²⁴ Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 14553/89, 14554/89, ECHR 1993.

Pošto se ovaj rad bazira isključivo na presudama ESLJP²⁵ to će stavovi Komisije biti izostavljeni.

Sud je tako uveo u praksu svoje stavove po članu 5. npr. da isključivo razmatra alternative sloboda ili izostanak slobode ignorišući međupojmove ograničena sloboda, nalog, manje ili veće lišenje slobode, zatim Sud razmatra fizičku slobodu osobe, a ne ograničeno kretanje, zatim da se pojmovi „sloboda“ i „lična sigurnost“ smatraju neodjeljivim, lišenje slobode se mora provesti u skladu sa postupkom propisanim zakonom tj. unutrašnjim zakonom, zatim da se lice može uhapsiti ili pritvoriti samo radi njenog privođenja nadležnom sudu odnosno pravnoj vlasti u građanskim postupcima i da odmah mora biti izvedeno pred sudiju ili drugo lice zaduženo da obavlja sudsku vlast države. Puštanje na slobodu do početka suđenja može se usloviti garancijom da će se osoba pojaviti na suđenju, i niz sličnih stavova. Ovim pitanjima osim Konvencije bavi se i Deklaracija o policiji.

Svako hapšenje od strane policije najčešće podrazumijeva i rutinski i uobičajenu policijsku praksu, a to je pretres uhapšene osobe.

Pretres je bitan iz razloga što se njime mogu pribaviti valjani dokazi protiv uhapšenog, bilo da je riječ o krivičnom djelu ili prekršaju ili o pokušaju izvršenja nezakonite radnje (preventivno djelovanje policije). Pitanjima pretresa sa konvencijskog aspekta bitna su određenja člana 8. i člana 1. Prvog protokola i Deklaracija o policiji.

Nakon što lice bude uhapšeno najčešće slijedi produžetak te radnje, a to je pritvor. Bez obzira da je pritvor nastavak hapšenja o njemu su date posebne odredbe konvencijskog prava s obzirom na značaj i mogućnost kršenja ljudskih prava pritvorenih osoba. Kad je riječ o policiji treba naglasiti da u najvećem broju država članica domen policije

²⁵ Iz prednjeg se nameće vrlo interesantno pitanje koje je nužno razjasniti, a to je šta po Evropskom konvencijskom pravu predstavlja pojam suda ili kako ga ponekad naziva i „tribunal“. U mnogim slučajevima ESLJP je interpretirao pojam suda (tribunala) na jedan općenit i apstraktan način i te definicije nisu imale neki veliki značaj u praksi postupanja ESLJP. Najbolji primjer za tu apstraktnu definiciju suda je predmet Belilos protiv Švicarske, Predst. br. 10328/83, ECHR 1998, dajući definiciju suda u materijalnom smislu kao „tijelo koje obavlja sudsku funkciju, što znači da provodi propisani postupak u kojem utvrđuje činjenice i primjenjujući pravna pravila odlučuje u predmetima iz svoje nadležnosti“. ESLJP je u mnogim drugim predmetima „zaronio dublje“ istražujući pravu ozbiljnost postupanja, pa je u svojoj praksi dao neuporedivo veći značaj nekim konkretnim, konstitutivnim zahtjevima koji se moraju ispuniti da bi se neko tijelo smatralo sudom, a to su konvencijske odredbe da sud mora biti na zakonu ustanovljen, nezavisan i nepristrasan. Na osnovu svega iznesenog Sud je došao do određenih stavova i uveo kao sudsku praksu određene odredbe koje pojam suda treba imati kao što je: da osoba ili tijelo koje vodi postupak ne mora izričito pripadati u formalnom smislu sudskoj vlasti, nego da konkretno tijelo i način kako ono postupa budu propisani zakonom i da je nezavisan i nepristrasan kao obavezujući uslov po konvencijskom pravu za pojam suda, odnosno sudsku vlast. ESLJP je dalje zauzeo stav da se sudom može smatrati samo onaj ogran vlasti koje može donositi obavezujuće odluke, a ne i ona koja „dijele“ savjete pa i kad ih neko i slijedi (Sramek protiv Austrije, Predst. br. 8790/79, ECHR 1984.). Na osnovu toga Sud je u smislu odredbi čl. 6. sudom smatrao i upravna i specijalizirana tijela, disciplinska tijela, organe zadužene za ovjeru ugovora o kupoprodaji, vojne sudove i sl.

je da vrši pritvor uhapšenih osoba prije suđenja, odnosno predaje nadležnim pravosudnim tijelima (te osobe su u očima zakona nedužne shodno odredbama člana 6. st.2., jer je ovaj vid pritvora administrativna potreba, a ne kazna) ili zadržavanje osoba u policijskom pritvoru zbog narušavanja javnog reda ili sličnih situacija koje su regulisane domaćim zakonima. Određivanje zakonitosti pritvora te obavezni uslovi lišenje slobode i određivanje pritvora je regulisano odredbama Konvencije.²⁶ Policije država članica mogu pristupiti privođenju samo na osnovu odredbi iz čl.3 i čl.5.st.1., pa čak ni ekstenzivne precedentne odredbe koje interpretira čl.5. st.1. su izvan ovih odredbi, sa namjerom da se pojedinac zaštiti od arbitarnosti jer „arbitrirano privođenje“ je nezakonito sa aspekta odredbi Konvencije.²⁷ Pritvor se po stavu Suda shodno odredbama čl.5. nije primijenio na 10-godišnju djevojčicu koja je ispitivana u policijskoj stanici zbog sitnih krađa gdje je provela jedan sat, ali nije bila zaključana kada je veoma mali period pritvaranja urađen po nalogu suda radi uzimanja krvi na analizu. Pritvor je u skladu sa odredbama Konvencije ako osoba odbije da se povinuje pravnim obavezama jer se pritvor može pravdati obavezom izvršenja te obaveze, s napomenom da ta pravna obaveza mora biti kompatibilna sa Konvencijom. Kada službenik policije vrši pritvaranje lica, prvi uslov je da to radi u skladu sa unutrašnjim pravom, ali i da je u skladu sa odredbama čl.5. i čl.3.

Svako pritvaranje se odvija bez kontrole javnosti i postoji realna mogućnost da ti pritvori budu ispod propisanih humanitarnih i drugih standarda, pa je ESLJP dao veliku važnost ovom pitanju stvarajući respektabilnu pravnu praksu u svojim presudama.

Pošto postoji obimna sudska praksa na temu uslova pritvaranja osuđenih osoba, a neosuđene osobe su uglavnom pod kontrolom policije pa su ovi „policijski“ pritvori više pod „tretmanom“ odredbi Konvencije zbog čega ćemo navest samo neke najbitnije presude: Pritvorena osoba ima pravo na hitnu informaciju o razlozima za hapšenje i razloga optuženja, zatim da ta osoba bude izvedena pred sud po ubrzanom postupku (čl.5.), jer čl.3. ograničava dužinu boravka osobe pod kontrolom policije²⁸. „Konvencija zabranjuje mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje...nezavisno o žrtvinom ponašanju,“ ne ograničavajući se samo na osumnjičene za krivično djelo, nego pokriva sve kategorije pritvorenih, npr. i za mentalno oboljele osobe pa i slučajeve koji ugrožavaju opstanak naroda,²⁹ ne pružanje odgovarajuće medicinske njege je kršenje Konvencije, zatim pod određenim uslovima zabrana porodične posjete zatvorenicima, zabrana prepiske, ograničenja na pravni savjet itd. Bez obzira što su policijska zadržavanja relativno kratka, osobe zadržane u policiji imaju pravo po odredbama Konvencije da obavijeste svoje porodice o tome gdje su zadržane i druge informacije o tom zadržavanju, jer sve protivno tome bi bilo narušavanje prava privatnog i porodičnog života.

²⁶ Vidjeti član 3. i član 5. st. 1. Konvencije.

²⁷ Bozzano protiv Francuske, Predst. br. 9990/82, ECHR 1986.

²⁸ Poznato je da je u BiH do reformi u krivičnom zakonodavstvu 2003 g. policija imala pravo zadržat osobu u policijskom pritvoru do 3 dana, a sad je to 24 sata, a 72 sata po naredbi nadležnog tužilaštva.

²⁹ Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 5310/71, ECHR 1978.

Rezolucija 73 (5) Ministarskog vijeća Evrope poznata kao *Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenici* ima veliku pravnu težinu sa dva osnovna načela: uslovi u pritvoru ili zatvoru moraju garantovati ljudsko dostojanstvo, i pritvaranje treba da je nepristrasno i bez diskriminacije navodeći da ova dva načela vrijede i za osuđene osobe i pritvorenike pod kontrolom policije.

Ono čime se određuju efikasnost, profesionalizam i ukupan rad policije, bilo da dolazi od javnosti ili državnih vlasti je njena, uspješnost borbe na otkrivanju i sprečavanju (prevencija) svih oblika kriminaliteta, održavanje javnog reda i mira i potraga za licima za koja se sumnja da su izvršioci krivičnih djela. Jedna od metoda ili kako se to često zove tehnika načina dolaska do odgovarajućih saznanja o izvršiocima krivičnih djela je saslušanje ili ispitivanje od strane policije.

Zakoni država potpisnica mogu biti različiti kada govorimo o saslušanju osoba koje su pod kontrolom policije, ali različiti mogu biti i policijski službenici koji to rade zavisno o kojoj vrsti i težini nezakonitosti je riječ, ali svi ti postupci policije kao i zakoni moraju biti usklađeni sa Konvencijom. U Konvenciji ne postoji poseban član koji govori o toj obavezi policije, ali odredbe člana 3. su najčešće bile predmet predstavki-žalbi pojedinaca prema ESLJP. Već sam naprijed navodio odredbe člana 3. koji govori o zabrani mučenja, ili okrutnom i nečovječnom ponižavajućem postupku. U članu 15. ima ukidanja nekih od ovih obaveza u vrijeme rata ili nekim drugim javnim opasnostima. Međutim tu mogućnost dokidaju „udružene“ odredbe čl. 3., člana 2. (pravo na život itd.), član 4. st.1. (ropstvo) i član 7. (nema krivice bez krivičnog djela) koji ne dopuštaju takva umanjivanja ni u bilo koje vrijeme i time nema isprike policiji za eventualno takvo ponašanje pa su čak obavezni odbiti takva naređenja ma od koga dolazila. Procjena da li policijski tretman lica koje se ispituje od policije krši odredbe Konvencije, zavisi od njegovog trajanja, fizičkih i mentalnih efekata, pola, starosti, zdravstvenog stanja osobe.

Pet metoda koje je uključivala policija u naprijed pomenutom predmetu iz fusnote br.27. ovog rada, došlo je do kršenja odredbi Konvencije.³⁰ Odredbe o **uslovima za pritvaranje** (samice, nehigijenski uslovi, prenatrpanost i sl.) nisu baš i predmet odredbi čl. 3, ali su regulisana drugim međunarodnim standardima (Evropska pravila o zatvoru).

Pretpostavke nevinosti iz člana 6., policija mora biti svjesna i u javnost može izlaziti samo sa opštim podacima o krivičnom djelu, da se traga za izvršiocima i sl., ali ne i da je neko kriv jer to može samo sud nakon provedenog postupka.

³⁰ Tih pet metoda su: postavljanje ili stajanje iza zid, prekrivanje očiju, izlaganje buci-zvuku, uskraćivanje sna i ograničena dijeta (lišavanje hrane i pića). Ove tehnike su bile i odobrene „na visokom nivou“, ali je Sud vremenom prikupio neke relevantne informacije i razmatrao u kojim segmentima se kršio član 3. i ocijenio sa 16. glasova za i jednim protiv da je došlo do nečovječnog i ponižavajućeg postupanja suprotno odredbi čl.3., a sa 13 glasova za i četiri protiv ustanovio da nije bilo mučenja. Naloženo je državama da se usaglase sa svojim obavezama prema čl.3. kao minimum zabrane mučenja, nehumanog i ponižavajućeg tretmana i da ova odredba mora biti jasna svim policajcima, osobama iz obezbjeđenja i odrediti jasnu zaštitu od zloupotreba.

3.2. Pravo na poštivanje ličnog i porodičnog života, pretres privatnih prostorija i pristup zatvorenih osoba svojim porodicama i advokatima

3.2.1. Ulazak u privatne prostorije, njihov pretres, zapljena imovine i predmeta

Jedna od osnovnih funkcija policijskih službenika je pribavljanje dokaza o izvršenim krivičnim djelima ili drugim nezakonitim radnjama te povratak nezakonito stečene imovine.

Da bi policijski službenici izvršili ovu svoju obavezu često su u prilici da te dokaze pribave ulaskom u privatne prostorije, pretres istih i oduzimanje predmeta ili imovine lica osumnjičenih za izvršenje, uglavnom, krivičnih djela, a povremeno i drugih nezakonitih ponašanja. Preduzimanje svih ovih radnji od strane policijskih izvršilaca mora da se odvija na zakonom propisan način države članice. Budući da preduzimanje ovih radnji uključuje „ulazak“ u osnovne slobode i ljudska prava pojedinca samim tim su i predmet odredi EKLJP. Jasno je da je narušavanje privatnog posjeda zabranjeno osim u, zakonom, predviđenim uslovima, ali i tada ako te radnje odnosno zakoni i praktično postupanje nisu u suprotnosti sa izuzecima iz čl.8.st.2. Konvencije. Stalna težnja EKLJP je da napravi ravnotežu između prava pojedinca i potrebe država članica, jer odredbe čl.14. zabranjuju moguću zloupotrebu moći države da bi se bilo ko diskriminirao zbog pola, rase, političkog uvjerenja, vjeroispovijesti i sl. Odredbe čl.8. su bitne jer se tim odredbama stavlja pod nadzor ili ograniči moguća zloupotreba narušavanja privatnosti od strane pripadnika policije. Pravo na lični i porodični život, dom i korespondenciju uživaju svi i ona se ne mogu izgubiti ni u slučajevima zakonitih pritvaranja, uz napomenu da zatvaranje nužno nameće neka ograničenja na ta prava tkz. inherentna ograničenja, a to znači i kada postoji osnova za ograničenja, to mora biti unutar ograničavajućih klauzula iz Konvencije.³¹

Sva ometanja od strane države³² u vezi sa čl. 8. moraju biti „zakonita“, „u skladu sa zakonom“, „propisana zakonom“.³³ Sud je u navedenim predmetima utvrdio dva glavna zahtjeva za zakonitost: „Prvo, zakon mora biti dostupan na odgovarajući način: građaninu mora biti omogućeno saznanje šta je odgovarajuće pravno pravilo u datom slučaju. Drugo, normu se ne može smatrati „zakonom“ sve dok nije formulirana dovoljno precizno da građanima omogućiti da u skladu s njom regulišu svoje ponašanje“. Dakle da bi se neki akt države ili zakon smatrao prema Konvenciji u „skladu sa zakonom“ on mora biti i dostupan i predvidiv. Treći element koji sačinjava pojam zakonitosti po odredbi Suda je, da korištenje države slobodnom ocjenom dokaza mora imati legitimni cilj. Kad ESLJP razmatra korištenje slobodne ocjene od strane države u ostvarenju prava i sloboda pojedinca iz Konvencije, prvo se razmatraju zakonitosti prema naprijed navedena tri kriterija, a potom pojam „u demokratskom društvu“.

³¹ Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 4451/70, ECHR 1975.

³² Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 8691/79, ECHR 1984

³³ Shvaćanje zakonitosti prema Konvenciji odnosi se na sve vrste domaćeg prava-upravno, ustavno, zakonsko, pisano i nepisano. Već navedeni slučaj Sunday Times (fus nota br.17). Silver i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 5947/72, 6205/72, 7052/75, ECHR 1983.

Ako je akt države udovoljio kriterijima zakonitosti, onda Sud razmatra da li se takva djelatnost može smatrati „nužnom u demokratskom društvu“. Tada se prvenstveno razmatra da li je država udovoljila kriterijima kojima se postiže ravnoteža pojedinačnih i državnih interesa.³⁴ Pojam „nužnosti“ znači da bilo koje miješanje u uživanje zaštićenog prava mora odgovarati hitnoj društvenoj potrebi i razmjerno opravdanom cilju koji se nastoji ostvariti. Tužena država ima dužnost dokazati postojanje hitne društvene potrebe koja opravdava konkretno miješanje.

3.2.2. Uzimanje fizičkih uzoraka, otisaka prstiju i fotografisanje

Države članice su svojim zakonima propisale postupke policije kod uzimanja fizičkih uzoraka krvi, urina, sperme, noktiju i drugih tjelesnih uzoraka, a vezano za policijske obaveze istraživanja različitih oblika kriminaliteta. Za obavljanje ove policijske dužnosti relevantne su odredbe čl.3., 8. st.1 i 2. i čl.9. Stav je Suda da npr. odbijanje uzimanja uzorka krvi da bi se utvrdilo da li je osoba vozila automobil pod dejstvom alkohola i na osnovu toga je osuđena za prekršaj, nije kršenje odredbi Konvencije iz razloga što postupkom odbijanja davanja uzoraka krvi pojedinac „krši prava drugih, odnosno slobodnu sigurnost i zdravlje drugih ljudi.“

Države su također regulisale svojim unutrašnjim zakonima i postupke uzimanja otisaka prstiju, fotografisanje za policijsku evidenciju-kartoteku, iako država načelno nema pravo registrovanja ličnih podataka građana i njihovo korištenje izvan cilja zbog kojeg je podatak prikupljen (zaštita ličnih podataka).³⁵ Moguće teškoće kod provođenja ove policijske radnje mogu imati postupci dobrovoljnog pristanka na fotografisanje kako bi se pojedinac eliminisao od sumnje da je izvršilac određene nezakonite radnje, ali i u slučajeva kada se te radnje obavljaju nad maloljetnicima ili pak silom³⁶ bez obzira na starost osobe, pa se u tim postupcima policije moraju uzeti u obzir odredbe čl. 8.

3.2.3. Javni skupovi i automatska obrada ličnih podataka

Posebna odgovornost pripadnika policije je da štite vitalna demokratska prava, slobode govora i izražavanja uvjerenja, kao i pravo i obavezu policije da osigura pravo na slobodu mirnog okupljanja (javne i svečane procesije - vjerske skupove) što je u skladu i sa odredbama preambule u Konvenciji- osigurati „djelotvornu političku demokratiju“. Bitne odredbe tih prava su sadržane u članovima 14., 9. st.1 i 2., 10.st.1., 11.st.1. i 2. U odredbama navedenih članova je osim prava na manifestovanje tih prava javno i privatno, određena su i ograničenja tih sloboda pod određenim uslovima. U svemu tome ključno je da pripadnici policije nađu srazmjer korištenja sloboda i prava i održavanje javnog reda i mira, što zahtijeva mudrost i znanje policijskog djelovanja.

³⁴ Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 5493/72, ECHR 1976.

³⁵ S i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 30562/04, 30566/04, ECHR 2008. Leander protiv Švedske, Predst. br. 9248/81, ECHR 1987.

³⁶ Y.F. protiv Turske, Predst. br. 24209/94, ECHR 2003.

Korištenje ovih sloboda odnosi se i na „mirno okupljanje“ i na policiji ostaje ocjena i oprez tog prava „mirnog“ jer skoro svi skupovi su praćeni različitim nivoima određene buke, povika i kretanja, a ponekad i manifestovanja poruka na način koji i nije „miran,“ pa ovo pravo ostaje državama da ga urede po potrebama u demokratskom društvu uz napomenu da policija i drugi državni organi postignu ravnotežu između sloboda i odgovornosti, s jedne i zahtjeva za održanje javnog reda i mira u demokratskom društvu s druge strane, uz puno poštivanje da ti zakoni moraju biti u okviru odredbi Konvencije.³⁷ Svako uplitanje u ovo pravo mora biti zakonito i mora biti „neophodno u demokratskom društvu“ sa zabranom svake arbitrarne diskriminacije nad uživanjem ovog prava. Mirno okupljanje se smatra „fundamentalnim pravom u demokratskom društvu“ koji obuhvata i „privatne sastanke i javno okupljanje“ i predstavlja širi pojam od javne procesije te ne samo onih koji se okupljaju nego i onih koji organizuju te skupove (pojedince, udruženja i sl. osim nasilnih ili onih suprotnih ljudskim pravima).³⁸

Razvojem informacionih tehnologija nužno je nametnulo i policiji novi pristup u svom radu, kada je riječ o policijsko-obavještajnim podacima i informacijama kao i automatske obrade prikupljenih podataka, što predstavlja novo „polje“ za testiranje policije kada je riječ o ljudskim pravima jer informacione tehnologije donose novu moć u policijskom radu, ali i iskušenja i mogućnosti zloupotrebe tih tehnologija od strane policije. Da bi se ova oblast što bolje uredila u duhu Konvencije, Vijeće Evrope je ustanovilo Konvenciju za zaštitu pojedinaca s napomenom da relevantne odredbe pruža i član 8.

3.2.4. Tajno praćenje

Precedentno pravo Konvencije (čl.8. st.2 i izuzetno čl.15.) je prihvatilo standardnu primjenu prava na pretres, uviđaj i tajno praćenje (nadziranje) ukoliko se pravilno koriste u borbi protiv težih oblika kriminaliteta. I u demokratskim državama pred policiju se postavljaju zahtjevi tajnog praćenja u cilju zaštite sigurnosti države i preventivnim djelovanjem u borbi protiv terorizma i drugih težih oblika kriminaliteta ili prijetnji po javni red i mir. Tajno praćenje se kosi sa čovjekovim pravom na privatnost regulisana čl.8. st.1. Upotreba riječi tajno, praćenje i sl. same po sebi stvaraju odbojnost i mogućnost stvaranja policijske države, ali stav Suda je da i u demokratskim državama (zaštita demokratskih institucija) mogu nastati okolnosti kada službenicima policije može biti dopušteno da tajno prikupljaju informacije korištenjem različitih elektronskih uređaja, prepiski i drugim metodama, ali i naglasio važnost uslova iz čl.8.st.2. koji se moraju strogo poštovati (sistem kontrole, način i vrijeme trajanja praćenja, razlog provođenja tih mjera posebno kod tajnog prikupljanja podataka itd.).³⁹

Pristup advokatu je zaštićen čl.8. (korespondencija), čl. 5. (pravo slobode) i čl.6. (pravo na pravedan sudski postupak). Ekstenzivno precedentno pravo pojašnjava pravo pristupa u raznim fazama pritvora i pod različitim okolnostima. Generalna poruka za

³⁷ Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 5493/72, ECHR 1976.

³⁸ Ezelin protiv Francuske, Predst. br. 11800/85, ECHR 1991.

³⁹ Klass i Others protiv Njemačke, Predst. br. 5029/71, ECHR 1978

policiju je da Konvencija daje međunarodnu dimenziju ovim zahtjevima, što znači da zakoni država članica moraju poštovati proceduralni postupak.

Interesantnim se čine odredbe konvencijskog prava vezano za pravo zatvorenih i pritvorenih lica da mogu upućivati pisma Vijeću Evrope dok su u pritvoru i o ovoj odredbi policija mora voditi računa.

Policija treba da zna da Konvencija nameće obavezu vlastima država da „ne onemogućavaju ostvarivanje“ ovog prava na komunikaciju sa ESLJP u vezi sa žalbom i da nema tog razloga kojim se može osporiti to pravo zatvoreniku na kontakt sa Sudom (čl.25. st.1). Odredbe Konvencije daju pravo državama na određena ograničenja između zatvorenika i vanjskog svijeta, posebno kad se radi o posjetama, a posebno kada se radi o posjetama naročito opasnim zatvorenicima.⁴⁰ Poruka policiji je da poštuje domaće zakone i pravila o korespondenciji i pravo kontakta zatvorenika sa vanjskim svijetom tokom pritvora uz napomenu policiji da to primijeni pravedno „zaobilazeći mogućnost arbitraže i diskriminacije“.⁴¹

3.2.5. Ograničivanje diskrecionih prava sa osvrtnom na upotrebu sile u policijskom radu

Primjena sile je jedan od zahtjeva ili metoda koji policija u svom radu primjenjuje u nekim, zakonom, predviđenim situacijama i to sa različitim stepenom primjene.

Ta sila može biti „bezazlena“ pa se često i ne smatra upotrebom sile npr. upozorenje pojedincu polaganjem ruke na njega čime mu je stavljeno do znanja da je lišen slobode pa do upotrebe ubojite sile u ekstremnim slučajevima. Međunarodno pravo je „najosjetljivije“ na osnovno načelo prava na život i slobodu pojedinca zbog čega je u njemu i duboko ukorijenjeno. „Čl.2. važi za jednu od najfundamentalnijih odredbi Konvencije...i kao takav njegove odredbe moraju biti besprijekorno jasne“ sa zahtjevom „da svaki ljudski život bude zaštićen zakonom“.⁴² Izuzeci iz čl.2.st.2. ne definiše primarno instance –trenutke gdje je dozvoljeno lišavanje života, ali opisuje okolnosti kad je dozvoljeno „upotrijebiti silu“, koja za rezultat može imati oduzimanje života bez namjere.⁴³ Neće se smatrati povredom Konvencije (čl.2.st.2.) lišavanje života proisteklo iz upotrebe sile, kao dodatne, ali ograničene iznimke, a to je: a) za odbranu bilo koje osobe od protivpravnog nasilja, b) za zakonito hapšenje ili radi sprečavanja bjekstva zakonito pritvorene osobe i c) za zakonitu akciju preduzetu u svrhu ugušenja pobune ili ustanka. U primjeni od svake od ovih izuzetaka jest da upotrijebljena sila mora biti

⁴⁰ Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 7819/77, ECHR 1984.

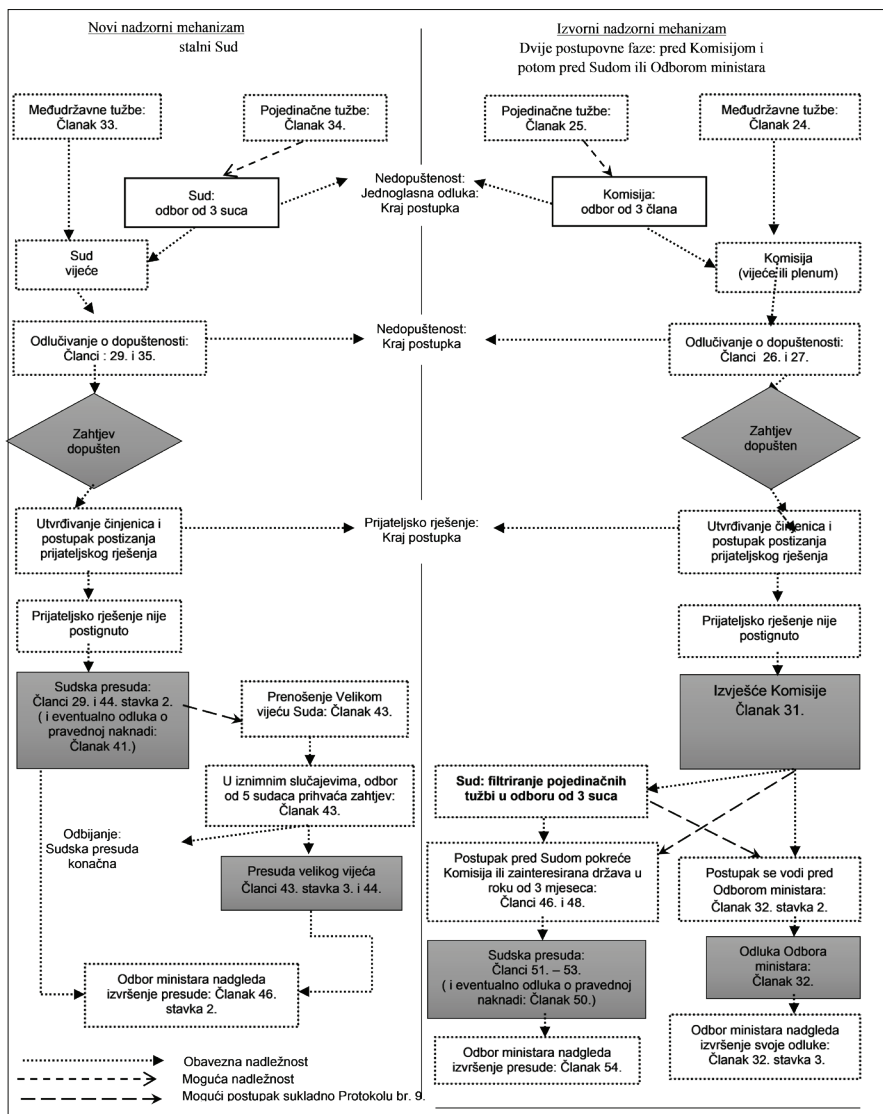
⁴¹ Boyle i Rice protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 9659/82, ECHR 1988.

⁴² McCann protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Predst. br. 18984/91, ECHR 1995.

⁴³ Odredbama čl.2.st.1. lišavanje života je dozvoljena pod naprijed navedena tri uslova iz st. 2, ali odredbe Konvencije moraju se tumačiti kroz odredbe Protokola br.6. koji je potpisan 28.04.1983., a stupio je na snagu 1.03.1985. koji prije svega uređuje pitanje smrtne kazne i njime se uvodi obaveza ukidanja smrtne kazne (ukida se smrtna kazna), osim u vrijeme ratnog stanja ili stanja neposredne ratne opasnosti po zakonu utvrđenim uslovima. Izvještaj dostupan na stranici:<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/114.htm>.

„nužno potrebna“ odnosno „apsolutno neophodna“, „apsolutno potrebna“, što znači daleko strožiji kriterij u određivanju potrebe nego što je to slučaj sa upotrebom „neophodnog u demokratskom društvu“.

Grafikon 1. Evropska konvencija o ljudskim pravima, detaljan pregled

Koncept i dizajn: P. Drzemcewski Grafika: Publication unit, Directorate of Human Rights

4. Deklaracija o policiji⁴⁴

1. Skupština je uzimajući u obzir da potpuna primjena ljudskih prava i osnovnih sloboda koje garantuje EKLJP, kao i drugi nacionalni i međunarodni dokumenti, imaju kao neophodan temelj postojanje miroljubivog društva koje uživa prednosti reda i javne sigurnosti; 2. Da u vezi s tim policija ima vitalnu ulogu u svim zemljama članicama sa zahtjevom za njenim preciznim pravilima ponašanja; 3. Smatrajući da je neprimjereno da oni koji su prekršili ljudska prava kao pripadnici policije, ne mogu biti uposlenici policije; 4. Da će evropski sistem zaštite ljudskih prava biti poboljšana ako postoje općeprihvaćena pravila profesionalne etike policije uzimajući u obzir ljudska prava i slobode; 5. Smatrajući da policija treba imati moralnu i fizičku podršku zajednice kojoj služe; 6. Da pripadnici policije trebaju uživati prava i status uporediva sa pravima javnih službenika; 7. Potrebu upute ponašanja policije u slučaju rata, okupacije i drugih vanrednih situacija; 8. Usvaja sljedeću Deklaraciju o policiji, koja čini sastavni dio ove Rezolucije i 9. Upućuje svoj Odbor o parlamentarnim odnosima i odnosima s javnošću, Odbor za pravna pitanja, Generalnog sekretara Vijeća da daju Deklaraciji maksimalan publicitet. Deklaracija o policiji podijeljena je na tri osnovna dijela: A. Etika sa šesnaest obavezujućih etičkih kodeksa ponašanja i dužnosti pripadnika policije i državnih organa usklađenih sa konvencijskim odredbama o ljudskim pravima; B. Status u kojem su date jedanaest odredbi o statusu pripadnika policije zemalja članica i C. Rat i druga vanredna stanja (okupacija spoljne sile) kojom je u sedam tačaka regulisano ponašanje, dužnosti i obaveze policije i zabrane okupacione sile.⁴⁵

Dijelovi A i B obuhvataju sve pojedince i organizacije kao npr. tijela vlasti (tajne službe, vojna policija, oružane snage i policiju i sve one snage koje djeluju kao policija). Dio C se ne odnosi na vojnu policiju.

Nakon toga uslijedila je Preporuka 858 Skupštine Vijeća Evrope. o Deklaraciji o policiji u kontekstu mišljenja koje je zatraženo od većeg broja odgovarajućih upravnih odbora, te je Ministarski savjet podržao mišljenje Skupštine da je neophodno primjenjivati visoka etička mjerila na policijske snage u demokratskim zemljama koje poštuju osnovna ljudska prava čovjeka. Shodno tome izdvajam samo najvažnije izmjene i dopune u pojedinim od dijelova Deklaracije. Dio A: Etika je dobio šest dopuna gdje se, između ostalog, uvodi u dijelu C da se Deklaracija odnosi i na vojne policijske snage, potom da je izraz „nezakonit“ u Pravilu A 4 preširok (načelo hijerarhije i discipline u policiji kao i da je suvišan s obzirom na Pravilo iz A 10) te da Deklaracija zahtijeva pojašnjenje termina „viša vlast“, „odgovoran“, „kontrola nad osobom“, „pravna garancija“.

Dio B: Status je dobio trinaest izmjena-dopuna koje se uglavnom odnose na odredbe iz EKLJP primijenjene na status policijskih službenika. Dio C: sa četiri dopune kao što je

⁴⁴ Parlamentarna skupština Vijeća Evrope usvaja Deklaraciju o policiji (u daljem tekstu Deklaracija) koja je sastavni dio Rezolucije 690 (1979)

⁴⁵ Šire u : Alagić, D: (2004), *Policija kao civilno javno tijelo pod demokratskom kontrolom*, Zonex ex libris, Sarajevo-Split, str. 63-69. i Alderson, J, (1992), *Human Rights and the Police*, Council of Europe Press, Strasbourg. Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, *Ljudska prava i policija*, (1997), str.72-75.

zahtjev o proširenju odredbi Deklaracije o primjeni i Ženevske konvencije u postupanju policije, zatim da treba napraviti jasnu razliku pojmova „rat“ i „okupacija“ itd.⁴⁶

5. Evropski sud za ljudska prava

U ovom dijelu rada dat ću samo kratki prikaz osnovnih odredbi o Sudu jer bi šire obrazlaganje tražilo više prostora pa i poseban rad.

Da bi konvencijski sistem zaštite ljudskih prava predstavljao jedinstven oblik direktne sudske zaštite pojedinačnih ljudskih prava on mora biti organizovan na međunarodnom nivou. Istorijski gledano konvencijski sistem je prošao kroz tri perioda.

Prvi period ide od početka djelovanja 1959., i traje do njegove veće reorganizacije 1998., i ostvarivao se kroz njegova tri tijela: Komisiju, Sud te Odbor ministara Vijeća Evrope. Tekst Konvencije iz 1950. je određivao da se pojedinačni zahtjevi mogu podnositi Komisiji samo ako je država članica protiv koje se podnosi zahtjev priznala nadležnost Komisije, a Sud je bio ovlašten razmatrati samo predmete koji mu je dala Komisija ili druga država članica donijela pred njega i uz priznanje njegove nadležnosti države protiv koje se predmet podnosi.

Drugi period karakteriše usvajanje Protokola br. 11, 1.11.1998. kojim je ukinut dvostruki sistem zaštite ljudskih prava i to na način da je ukinuta Komisija, a uspostavljen stalni Evropski sud za ljudska prava, a osnovni razlog za ovakvo usvajanje je zahtjev za postizanje efikasnosti skraćivanja trajanja postupka odlučivanja o pojedinačnim predmetima.

Protokolom br.11. otvorena je mogućnost pojedinačnih zahtjeva o povredi Konvencije.

Treći period počeo je stupanjem na snagu Protokola br.14., 01.06.2010. kojim se nastojala postići efikasnost konvencijskog sistema odlučivanja uvođenjem sudije pojedinca ovlaštenog za odbacivanje nedopuštenih zahtjeva umjesto ranije od trojice sudija.

Pravni položaj Suda je da osigura poštovanje obaveza koje su stranke ugovornice preuzele Konvencijom i dodatnim protokolima. ESLJP se sastoji od broja sudija koliki je broj država stranaka Konvencije tj. članica V.E-a. Predsjedništvo ESLJP se sastoji od predsjednika, dva potpredsjednika i predsjednika odjela. Konvencija je predvidjela da se organizacija Sekretarijata (Registry-Registara) Suda uređuje Poslovníkom.⁴⁷ Odredbama o uspostavi Suda i njegovim Poslovníkom određena su sva pitanja rada Suda (nadležnost i sastav, postupak-podnosioci zahtjeva, status žrtve, dopuštenost zahtjeva, pokretanje postupka, tok postupka, savjetodavno mišljenje i druga pitanja iz nadležnosti Suda).

⁴⁶ Šire u: Alderson, J, (1992), Human Rights and the Police, Council of Europe Press, Strasbourg. Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Ljudska prava i policija, (1997),. str.76-78.

⁴⁷ Šire o pitanjima vezanim za ESLJP p. Vajić, N., Evropski sud za ljudska prava, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br.3-4,1999, str. 487-524.

6. Obuka pripadnika policije

6.1. Opće napomene

Obrada teme obuke pripadnika policije bila bi široka i raznovrsna i zahtijevala bi mnogo prostora, ali imajući u vidu da je tema ovog rada Evropsko konvencijsko pravo i policija, osvrnuću se uglavnom i u najkraćem na pitanja obuke policije vezano za odnos ljudskih prava i sloboda i policijske funkcije u zemljama članicama Vijeća Evrope čiji je član i Bosna i Hercegovina.

U institucijama za obuku policije izvodi se više nivoa i oblika obuke policije, počev od osnovne, početne, koja bi se mogla nazvati i standardnom obukom (obuka za nove i mlađe policijske službenike), te ostalih nivoa i oblika napredne obuke srednjeg rukovodnog kadra (obuka srednjeg stepena), obuka visokog rukovodnog kadra (viši stepen obuke). Ove nivoe i oblike obuke možemo nazvati i općom obukom i obrazovanjem, ali postoji i specijalistička ili daljnja obuka koja se primjenjuje za obuku policije iz određenih specifičnih oblasti policijskog rada (i sve nivoe policije) npr. otkrivanje teških krivičnih djela, obavještajnih poslova i sl. te permanentna obuka koja dobija sve više na značaju kao oblik stručnog usavršavanja i osposobljavanja policije.

Policijske akademije ili druge institucije država i rukovodioci i izvršioци odgovorni za izradu i primjenu programa obuke obavezno trebaju u tim programima imati na odgovarajući način zastupljene i kvalitetno obrađene teme o ljudskim pravima i slobodama. Svi koji rukovode i učestvuju u programu izrade i izvođenju obuke moraju da tom zadatku pristupe odgovorno i profesionalno. Rukovodioci tih obuka prvo moraju spoznati i razumjeti da je pridržavanje načela vladavine prava garant istinskog reda i demokratije svake demokratske države, uz obavezu da polaznicima tih obuka pojasne da policajci u izvršenju svojih zadataka ne smiju steći utisak neke vrste sukoba između održavanja i provođenja prava, s jedne, i zaštite ljudskih prava i sloboda, s druge strane. Vladavina prava odnosi se ne samo na javnost, nego i na policiju odnosno njeno postupanje i spoznajom da niko nije izvan prava, posebno ne policija koja je zadužena za provođenje zakona. Kada je riječ o slobodama uvijek se moraju imati na umu odredbe Konvencije (posebno čl.3 i 5.). Obučenost, jačinu, stepen poštivanja zakona i moralnu snagu volje kod policije, posebno možemo vidjeti u postupcima kojim se poštuje ljudsko dostojanstvo čijim se poštivanjem pokazuje snaga, a ne slabost. Samokontrola postupanja policijskih službenika je velika vrlina bez obzira na situacije koje često daju „povoda“ za provokaciju policajaca, što je i istinska poruka kroz cijelu Konvenciju. Naravno da je uloga policije u demokratskim društvima teška, teža nego u onim koje to nisu, ali je pravilno postupanje policije u demokratskim društvima i velika šansa za podizanje reputacije policije u javnosti i poštivanje zakona i od građana i od policije, a za to treba i kvalitetna obuka i visoko moralni pripadnici policije.

6.2. Osnovna obuka

Polazna komponenta u sistemu policijske obuke je osnovna obuka i ona je jedan od uslova pristupanja policijskoj službi. U ovoj fazi obuke bitno je da mladi policajci shvate poruke i odredbe domaćih zakona po kojima postupaju, ali i spoznaju važnost konven-

cijskih odredbi o ljudskim pravima i slobodama, posebno u zemljama članicama. Ovaj nivo obuke je organizovano školovanje po određenom programu i utvrđenom vremenu trajanja za obe vrste obuke (teorijske i praktične). Nekoliko faktora utiče na dužinu trajanja ovog nivoa obuke (od sistema policijske obuke, tradicije policijske obuke, stanja kriminaliteta, organizacije policijskih agencija, specifičnosti svake države itd.).⁴⁸

Sa aspekta teme ovog rada ključno je obučiti mlade pripadnike policije praktičnim pitanjima policijskog posla koji osigurava dobro razumijevanje osnovnih principa Konvencije koje se tiču ljudskih prava i sloboda, posebno na odredbe pojedinih članova (čl. 2., pravo na život i upotreba sile, čl. 3. mučenje., i čl. 5. hapšenje- pravo na slobodu i sigurnost, obučiti policiju da mora poštovati pristup pritvorenim licima shodno konvencijskim odredbama, čl.8., podučiti policiju da uplitanje policije u pravo poštivanja ličnog i porodičnog života mora biti strogo u skladu sa zakonom, čl. 11., mirno okupljanje, čl. 14. i 15. zabrana diskriminacije i druge relevantne odredbe). Svaki od polaznika ovog nivoa obuke bi trebao imati kod sebe tekst Konvencije, zatim tekst Deklaracije o policiji, Kodeks ponašanja za osobe koje provode pravo te Standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima. Krajnji cilj ovog nivoa obuke sa aspekta poštivanja ljudskih prava je da pripadnik policije koji je završio ovaj nivo obuke uspije u svojim postupanjima uspostaviti proporcionalnu ravnotežu između prava pojedinca i potreba države.

6.3. Obuka srednjeg stepena

Obuka srednjeg nivoa obuhvata srednji rukovodni kadar koji je nosilac policijskog rada i posrednik je između visokog rukovodnog nivoa i policije na terenu.

Sa konvencijskog aspekta polaznike ovog nivoa bi trebalo podučiti o radu i ulozi ESLJP i Ministarskog vijeća i upoznati ih u način podnošenja prijedloga ili žalbi Sudu, zatim upoznavanje sa sudskom praksom i presudama te učinkom te sudske prakse i presuda na domaće zakonodavstvo i upoznavanje vlada država o tome. Rukovodni kadrovi srednjeg nivoa koji napreduju kroz policijsku službu bi trebali provjeriti i svoje postupke i ponašanje kao i postupke potčinjenih u poštivanju odredbi Konvencije i dodatnih protokola. Uz ovaj nivo obuke bilo bi korisno izučiti i tekstove Sekretarijata evropske komisije za ljudska prava te publikaciju Procjena učinka Evropske konvencije o ljudskim pravima.

6.4. Obuka višeg nivoa

Ovaj nivo obuke se primjenjuje na najviši rukovodni nivo policije koji je odgovoran za ukupno rukovođenje i programiranje rada policije i provođenje globalne strategije policijskog djelovanja.

Kada se obukom obuhvataju izvršioci ovog nivoa iz oblasti ljudskih prava pažnja se usmjerava na odgovornost vlada država kao i na cjelokupnu djelatnost Vijeća Evrope.

⁴⁸ Obuka mladih novoprimitljenih policijskih službenika u FBiH traje dvanaest mjeseci, od čega šest mjeseci teorijske obuke na policijskoj akademiji i šest mjeseci praktičnog dijela obuke u policijskim agencijama gdje su primljeni.

Visoki nivo policijskih izvršilaca potrebno je da ima znanje i sposobnost da njihove policijske organizacije kojim rukovode funkcionišu u skladu sa ciljevima Vijeća Evrope i njihovih vlada, kao i da svojim savjetima pomognu onim višim policijskim izvršiocima koje profesionalno opredjeljenje vodi u Ministarsko vijeće, Parlamentarnu skupštinu, Sud. Sudsku praksu treba da prenesu i vladama svojih država, te da se bave naučnim radom i da budu osposobljeni da na stručan način predaju i pišu izvještaje o sudskoj praksi ESLJP.

7. Zaključak

Ovim radom sam kroz neke primjere pokušao pokazati kako se Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja nesumnjivo predstavlja najsnažniji međunarodni i regionalni pravni instrument zaštite ljudskih prava pojedinca, razvijala kroz praktična postupanja policije kao ključnog faktora garanta sigurnosti svake demokratske države.

Uvodom i općim razmatranjima o funkciji i načinu rada policije istaknuta je važnost da pripadnici policije steknu osnovu razumijevanja pojmova demokratije, pravde, osnovnih sloboda i ljudskih prava i primjenu tih spoznaja kroz svoja praktična postupanja. U radu sam prikazao važne principe i praktična postupanja policije koja pojašnjavaju Konvenciju i njeno precedentno pravo kroz tumačenje i odluke Evropskog suda za ljudska prava, sa naglaskom na slobodu i zaštitu pojedinca i posebnim osvrtom na hapšenja, ispitivanja i policijski pritvor, te prava pojedinca na poštovanje ličnog i porodičnog života i druga postupanja policije shodno odredbama Konvencije. Obrađena su i pitanja diskrecionih prava koja proizilaze iz Konvencije uz naglasak na upotrebu sile u izvršenju policijskih zadataka u okviru kojeg i pitanja koja se tiču mirnog okupljanja. U radu sam dao i kratak osvrt na Deklaraciju o policiji kao Rezolucijskom dokumentu V.E-a.

Pošto se tekst Konvencije ne može čitati izvan prakse ESLJP čije su odluke obavezujuće (*inter partes*), što posebno propisuje i Ustav BiH da EKLJP ima primat u odnosu na sve druge zakone u BiH, to sam „vezu“ Konvencije i ESLJP dao kroz detaljan grafički prikaz.

Pitanja obuke su kratko prikazana u sva tri oblika uz kraći prikaz ko od pripadnika policije potpada pod koji od tih oblika.

Moje lično policijsko iskustvo pokazuju da policija u svojim praktičnim postupanjima razne činjenice utvrđuje svojim vlastitim opažanjem ili pravi propuste u procesnim radnjama što ima za posljedicu razne greške u vođenju krivičnog i drugih postupaka. Ti propusti su posebno „osjetljivi“ kod izvršenja radnji pretresanja stana, prostorija, osoba, privremenog oduzimanja predmeta, ispitivanje osumnjičenog i svjedoka, upotreba sile, tajno praćenje i druga postupanja policije. Policija mora znati da se ovim radnjama zadire u odredbe Konvencije o zaštiti ljudskih prava i sloboda zbog toga je nužno da se sve te radnje preduzimaju u skladu sa važećim domaćim zakonskim odredbama i odredbama Konvencije.

Dužnosti i prakse od kojih se sastoji policijski posao su mnogobrojne i raznovrsne, što zahtijeva od svakog policijskog službenika da razumije unutrašnje i međunarodne standarde ljudskih prava u svakodnevnom postupanju jer pripadnici policije nose i pravnu

odgovornost za svoje postupke koji moraju biti u okviru Konvencije. Da bi razumjeli i u što većoj mjeri praktično primijenili odredbe Evropskog konvencijskog prava, pripadnici policije trebaju biti teorijski i praktično obučeni jer će se time približavati evropskim standardima u ovoj oblasti. Ta obuka mora biti suštinska, fleksibilna, sa savremenim planovima i programima, metodološki i praktično pravilno organizovana i težiti jedinstvenim principima organizacije obuke policije u čijem će vrhu biti obuka iz oblasti Evropskog konvencijskog prava po kojima postupa policija.

BIBLIOGRAFIJA

- Alagić, D., (2004), *Policija kao civilno javno tijelo pod demokratskom kontrolom*, Zonex ex libris, Sarajevo-Split.
- Alderson, J., (1992), *Human Rights and the Police*, Council of Europe Press, Strasbourg.
- Ljudska prava i policija, (1997), Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.
- Dautbegović, A., (2008), *Dokazivanje, metodi i sredstva čijom primjenom se u krivičnom postupku krše ljudska prava i slobode garantovana Ustavom BiH*, Univerzitet u Zenici, Zenica
- Drzemczewski, A., (1983), *European Human Rights Convention in domestic law. A Comparative Study*, Clarendon Press, Oxford.
- Gomien, D., (2007), *Evropska konvencija o ljudskim pravima*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zadar.
- Masleša, R., (1999), *Policija, organizacija i funkcioniranje u demokratskom društvu*, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo, Sarajevo.
- Pavišić, B., (2002), *Uvod u kriminalistiku*, Visoka policijska škola Zagreb, Zagreb
- Pavišić, B., Kamber, K., Parenta, I., (2016), *Kazneno pravo Vijeća Europe*, Izvori, komentari, praksa, Drugo izdanje, Paradox, Rijeka.
- Paunović, M, Krstić, I: (2001), *Povelja o osnovnim pravima u Evropskoj uniji*, Arhiv za društvene i pravne nauke, Beograd.
- Vajić, N., (1999), *Evropski sud za ljudska prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 3-4
- Sadiković, Č., (2003), *Evropsko pravo ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo.
- Spahić, T: (2005), *Polijska obuka u Evropi, jedinstvo i raznolikosti*, Police Training in Europe, Unity in Diversity, Holzkirchen/Obb, Felix Verlag, Holzkirchen/Obb.
- *Kratki vodič kroz Evropsku Konvenciju o ljudskim pravima*, (1996), verzija na Hrvatskom jeziku, Vijeće Europe, Strasbur.
- *Vijeće Evrope-Ured u Sarajevu*, (2001), Izvod iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, knjiga 1 i 2, Fond otvoreno društvo, Sarajevo.

Internet stranice:

- 1. <http://conventions.coe.int/>
- 2. www.echr.coe.int

mr. sci. Ahmed Bjelopoljak
Sveučilište u Mostaru, Pravni fakultet, student doktorskog studija
kakanjab@yahoo.com